

Δίκαιο, Νόμος, Ηθική

Πληροφοριακό Κείμενο

Δίκαιο είναι το σύνολο των κανόνων με τους οποίους ρυθμίζεται υποχρεωτικά και καταναγκαστικά η εξωτερική συμπεριφορά των ανθρώπων και την τήρησή τους επιβάλλει και εξασφαλίζει με κυρώσεις η κρατική εξουσία. Οι κανόνες αυτοί προβλέπουν τι πρέπει να πράξουν τα μέλη μιας κοινωνίας και τι να παραλείψουν. Επιπλέον, το «δίκαιο» ρυθμίζει την οργάνωση και τη λειτουργία του κράτους, καθώς και τη σχέση του κράτους με τα μέλη της κοινωνίας.

Το δίκαιο εμφανίζεται ως ένα σύστημα γενικών και αφηρημένων κανόνων που ρυθμίζουν με τρόπο απρόσωπο αλλά και ουδέτερο τις κοινωνικές σχέσεις. Το «δίκαιο», δηλαδή, αποπροσωποποιεί τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις, όχι αυτά που έχει ο εκάστοτε συγκεκριμένος άνθρωπος, αλλά αυτά που έχει το σύνολο των μελών του κοινωνικού συνόλου. Οι σχέσεις των μελών του κοινωνικού συνόλου είναι σχέσεις αμοιβαίων δικαιωμάτων αλλά και υποχρεώσεων. Η λειτουργία τους είναι αμφίδρομη: τα δικαιώματα αντιστοιχούν σε υποχρεώσεις και οι υποχρεώσεις σε δικαιώματα

Διασκευασμένο κείμενο από: Μάνεσης, Α. (1980).
Συνταγματικό Δίκαιο (τόμος Ι). Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

Ηθική είναι το σύνολο των μη αναγκαστικών κανόνων οι οποίοι απευθύνονται στον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου και επιβάλλουν σε αυτόν ορισμένη συμπεριφορά έναντι των συνανθρώπων του. Η τήρηση των κανόνων ηθικής δεν επιβάλλεται βιαιώς, όπως γίνεται με τους κανόνες της πολιτείας. Οι κυρώσεις διαφέρουν τόσο ως προς τη βαρύτητα όσο και ως προς εκείνον που τις επιβάλλει. Στην περίπτωση των εθιμικών κανόνων οι κυρώσεις τίθενται από το κοινωνικό περιβάλλον ή την οικεία κοινωνική ομάδα, ενώ, στην περίπτωση της παράβασης των νόμων, από την πολιτεία.

Πηγή: Γεωργιάδης Α. (2018). *Τι είναι δίκαιο; Η νομική επιστήμη για όλους*. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Marcel Duchamp. *Disks Bearing Spirals*, 1923

1η

Δραστηριότητα

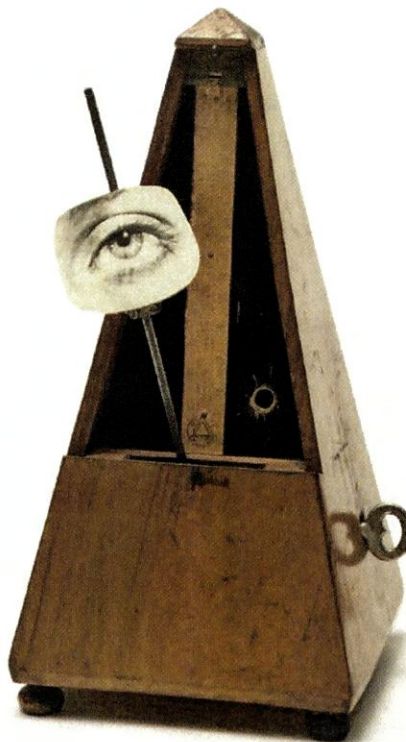
«Καλός» κανόνας - «Κακός» κανόνας

Διαβάστε τους υποθετικούς νομικούς κανόνες που ακολουθούν. Επιχειρήστε να τους διακρίνετε σε «καλούς» και «κακούς» και επιχειρηματολογήστε για να υποστηρίξετε τις διαφορετικές απόψεις σας.

NOMΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ:

- ✓ Όλοι οι πολίτες πρέπει να έχουν το ίδιο θρήσκευμα.
- ✓ Οι πολίτες μπορούν να αποφασίζουν σε ποια πλευρά του δρόμου θα οδηγούν.
- ✓ Οι γυναίκες πρέπει να αμείβονται όσο και οι άντρες.
- ✓ Οι δεκαπεντάχρονες και οι δεκαπεντάχρονοι δεν έχουν δικαίωμα ψήφου στις εκλογές.

Στη συνέχεια, με αφορμή τις επιλογές σας για τους υποθετικούς νομικούς κανόνες, συμβουλευτείτε τον ορισμό του «δικαίου» στο παραπάνω πληροφοριακό κείμενο και εντοπίστε βασικά χαρακτηριστικά των κανόνων δικαίου.

Man Ray, *Indestructible Object (or Object to be destroyed)*, 1923

2η

Δραστηριότητα

Το δίλημμα του Χάινζ. Το νόμιμο είναι και ηθικό;

Αφού διαβάσετε το παρακάτω κείμενο, επιλέξτε μία από τις δύο προτάσεις συμπληρώνοντας τη φράση:

α) Ο Χάινζ έπρεπε να κλέψει το φάρμακο γιατί

.....

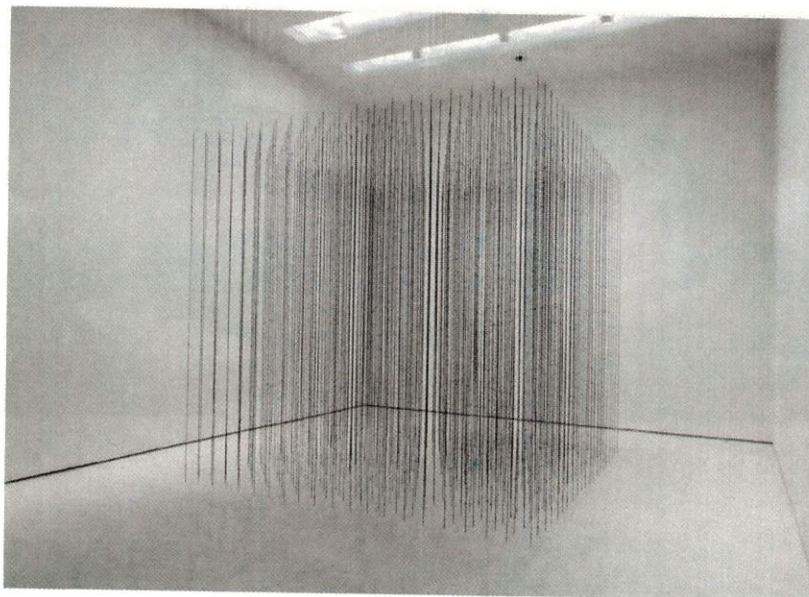
β) Ο Χάινζ δεν έπρεπε να κλέψει το φάρμακο γιατί

.....

Ο Χάινζ ζει σε μια μακρινή χώρα με τη σύζυγό του, η οποία είναι άρρωστη. Ο φαρμακοποιός στην πόλη έχει ένα φάρμακο που μπορεί να τη γιατρέψει. Χωρίς το φάρμακο θα πεθάνει. Ο Χάινζ δεν έχει λεφτά για να το αγοράσει και ο φαρμακοποιός αρνείται να του το δώσει. Πρέπει ο Χάινζ να κλέψει το φάρμακο;

Διασκευασμένο κείμενο από: Διδυμιώτης, Ο., Μαρκοπούλου, Ε., Παρασκευά-Βελουδογιάννη, Δ., Τσεβρένη, Μ., και Ομάδα Εργασίας «Δημοκρατική Παιδεία». (2017). Επιπλέον Υλικό: Όψεις της ανυπακοής. Στο: *Δημοκρατική Παιδεία*. Αθήνα: ΕΚΠΑ.

Με αφορμή την περίπτωση του Χάινζ και αφού συμβουλευτείτε τον ορισμό της Ηθικής στο παραπάνω πληροφοριακό κείμενο, να σχολιάσετε τη σχέση ανάμεσα σε μια νόμιμη και σε μια ηθική πράξη.

Mona Hatoum, *Impenetrable*, 2009

3η

Δραστηριότητα

«Υπακοή στους Νόμους» - Το ιστορικό παράδειγμα της δίκης της Νυρεμβέργης

Διαβάστε το ιστορικό παράδειγμα που ακολουθεί για τη δίκη της Νυρεμβέργης. Πολλοί από τους καταδικασθέντες σε εκείνη τη δίκη ισχυρίστηκαν: «Είχαμε εντολές να υπακούμε στο κράτος...». Να σχολιάσετε τον ισχυρισμό τους σε σχέση με την υποχρέωση της υπακοής στον νόμο.

Η υπακοή στους νόμους δεν αποτελεί απαραίτητα ένδειξη «καλού πολίτη». Πολλές απεχθείς πράξεις έχουν διαπραχθεί από άτομα που υπάκουαν στον νόμο, λέγοντας ότι απλώς «έκαναν το καθήκον τους».

Ένα ιστορικό παράδειγμα: Η δίκη της Νυρεμβέργης, Ιανουάριος-Οκτώβριος 1946. Στη Νυρεμβέργη καταδικάστηκαν σε θάνατο ή φυλάκιση υψηλόβαθμα στελέχη των Ναζί για: α) εγκλήματα κατά της ειρήνης, β) σχεδίαση, έναρξη και διεξαγωγή επιθετικών πολέμων, γ) εγκλήματα πολέμου και δ) εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας.

Ανακτήθηκε 14-04-2018 από <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL106/282/2014,6857/>

4η

Δραστηριότητα

Το Οικογενειακό Δίκαιο, άλλοτε και σήμερα

Αλλαγές στο Οικογενειακό Δίκαιο

Αφού διαβάσετε τα παρακάτω δημοσιεύματα, συζητήστε τους λόγους για τους οποίους άλλαξε το Οικογενειακό Δίκαιο το 1983.

Πριν από το 1983

- Προσωπικές σχέσεις των συζύγων
Ο άνιρ είναι η κεφαλή της οικογένειας και αποφασίζει περί παντός ό,τι αφορά τον συζυγικό βίο.
- Περιουσιακές σχέσεις των συζύγων
Προικώ σύστημα.
- Σχέσεις γονέων και παιδιών
Πατρική εξουσία.

Μετά το 1983 (Ν. 1329/83)

- Προσωπικές σχέσεις των συζύγων
Οι σύζυγοι αποφασίζουν από κοινού περί παντός ό,τι αφορά τον συζυγικό βίο.
- Περιουσιακές σχέσεις των συζύγων
Κατάργηση προικώου συστήματος.
Αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα.
- Περιουσιακές σχέσεις των συζύγων
Γονική μέριμνα.
Ενηλικίωση του παιδιού με τη συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας του.

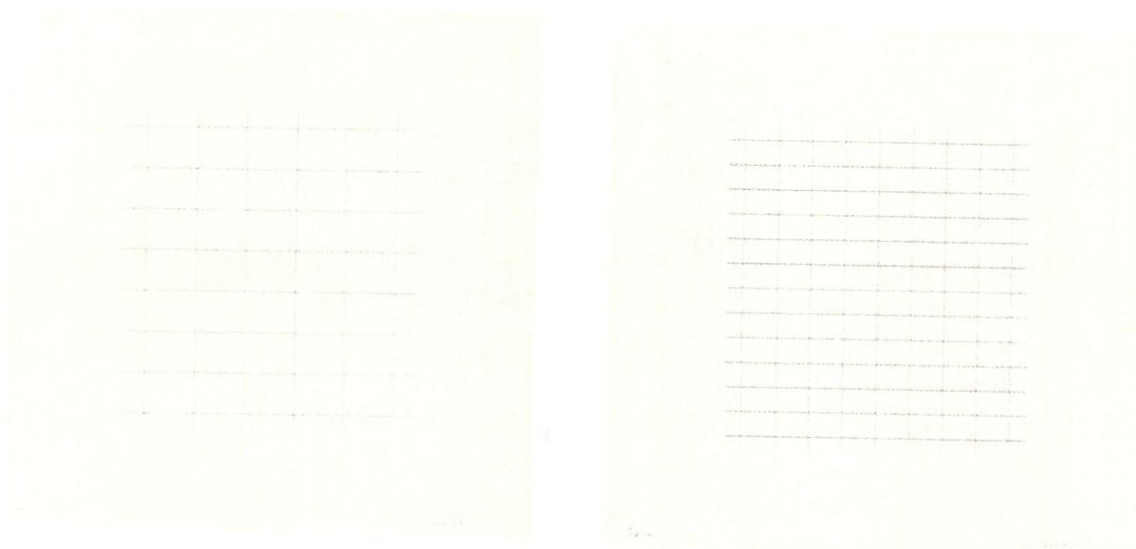
Σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης

Αφού διαβάσετε το παρακάτω κείμενο, να συζητήσετε τις αλλαγές που έχουν επέλθει στην ελληνική κοινωνία και οδήγησαν τον νομοθέτη στη θεσμοθέτηση του συμφώνου συμβίωσης. Στη συνέχεια προβληματιστείτε για τον τρόπο με τον οποίο τα κοινωνικά δεδομένα, οι καταστάσεις και οι νοοτροπίες επηρεάζουν την παραγωγή του «δικαίου».

Το σύμφωνο συμβίωσης αποτελεί μια μορφή ελεύθερης ένωσης, η οποία ρυθμίζεται ειδικώς από τον νόμο. Συγκεκριμένα, το σύμφωνο συμβίωσης είναι η συμφωνία για μόνιμη εκτός γάμου συμβίωση δύο ενήλικων προσώπων, η οποία καταρτίζεται με συμβολαιογραφικό έγγραφο και κατατίθεται στον ληξίαρχο. Το σύμφωνο συμβίωσης ρυθμίστηκε νομοθετικά στη χώρα μας για πρώτη φορά το 2008 και πρόσφατα διευρύνθηκε προς δύο βασικές κατευθύνσεις:

- α) σύμφωνο συμβίωσης μπορούν πλέον να συνάπτουν και ομόφυλα ζευγάρια και
- β) οι έννομες συνέπειες του συμφώνου ενισχύθηκαν σε τέτοιον βαθμό, ώστε πλέον ελάχιστα διαφέρουν από εκείνες του γάμου.

Πηγή: Γεωργιάδης, Α. (2018). *Τι είναι δίκαιο; Η νομική επιστήμη για όλους*.
Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Agnes Martin, *Untitled, from On a Clear Day*, 1973

6η

Δραστηριότητα

«Ο Μενέλαος»: η παραβατικότητα άλλοτε και σήμερα

Μελετήστε την ιστορία του Μενέλαου και τα δύο κείμενα που ακολουθούν. Στη συνέχεια, χωριστείτε σε ομάδες και εργαστείτε σύμφωνα με τις οδηγίες που δίνονται ακολούθως. Συζητήστε στην τάξη τα τελικά προϊόντα της εργασίας σας, εστιάζοντας στο άλλοτε και στο σήμερα της παραβατικότητας.

1. Λαμβάνοντας υπόψη τα κοινωνικά δεδομένα της εποχής στην οποία αναφέρεται η ιστορία του Μενέλαου, καταγράψτε τα σχόλιά σας για την έκθεση που συντάσσει ο επιμελητής ανηλίκων. Εστιάστε: **α)** στον τρόπο με τον οποίο περιγράφει τις πράξεις και τη συμπεριφορά του Μενέλαου, **β)** στα αίτια αυτής της παραβατικής συμπεριφοράς, κατά την άποψη του επιμελητή ανηλίκων, και **γ)** στον τρόπο «σωφρονισμού» του Μενέλαου που προτείνει.
2. Σκεφτείτε και καταγράψτε ένα υποθετικό σενάριο για την πορεία της ζωής του Μενέλαου μετά από τον εγκλεισμό του σε αναμορφωτήριο²⁵ λόγω της παραβατικής συμπεριφοράς του.
3. Είστε σήμερα επιμελητής ή επιμελήτρια ανηλίκων και έχετε αναλάβει την υπόθεση του Μενέλαου. Πώς θα αξιολογούσατε τις πράξεις και τη συμπεριφορά του Μενέλαου στη σύγχρονη εποχή; Αξιοποιώντας κυρίως τα δύο κείμενα που ακολουθούν για τον ρόλο του επιμελητή ανηλίκων σήμερα, συντάξτε τη δική σας έκθεση κοινωνικής έρευνας για την υπόθεση.

Ο Μενέλαος Π., 13 χρονών το 1952, έμενε με τη μητέρα του και τα δύο του αδέρφια στο Αιγάλεω, σε ισόγειο δωμάτιο, μικρό αλλά καθαρό. Οι γονείς του ήταν χωρισμένοι, όμως συνέχιζαν να έχουν σχέσεις. Ο Μενέλαος δούλευε σε ένα επιπλοποιείο μέχρι που ο εργοδότης του τον απέλυσε γιατί έκλεψε έναν φακό. Η υπόθεση έφτασε στο δικαστήριο ανηλίκων και ανατέθηκε στον επιμελητή ανηλίκων να συντάξει «έκθεση κοινωνικής ερεύνης». Όπως είπαν οι γονείς του, ο Μενέλαος είχε αρχίσει πρόσφατα να φεύγει από το σπίτι, αρχικά για μια μέρα, μετά για περισσότερες: «Έφυγα κρυφά και χωρίς την άδεια της μητέρας μου, επειδή όμως με είχε δείρει και μου είχε πει πως αν ξαναφύγω δεν θα με ξαναβάλει σπίτι φοβόμουν να γυρίσω. Εν τω μεταξύ όμως είχα πάει σ' έναν γνωστό του πατέρα μου ο οποίος έχει ζαχαροπλαστέιον και όλην την ημέρα δούλευα και έτρωγα και το βράδυ πήγαινα και κοιμόμουν σε μια μάντρα». Δούλεψε και σε οικοδομή. Ο Μενέλαος είχε μεγάλη αδυναμία στον κινηματογράφο και για να εξασφαλίσει το εισιτήριο έπαιρνε κρυφά χρήματα από το σπίτι.

Ο επιμελητής τον χαρακτηρίζει ολιγόλογο, «μάλλον μυστικοπαθή», άτακτο «εις υπέρμετρον βαθμόν» και «ψεύτη εις αφάνταστον σημείον». Θεωρεί ότι είναι «φύσις η οποία αποστρέφεται το οικογενειακό περιβάλλον και επιθυμεί να ζη ελεύθερα, ανεξάρτητα, χωρίς προστάτες και συμβούλους. [...] Ομοιάζει σαν το ατίθασο άλογο το οποίον δε δέχεται τον αναβάτη του, [...] ρέπει δε προς το κακόν χωρίς να είναι τοιούτο, και κατόπιν το μετανοεί». Για τη συμπεριφορά του ο επιμελητής αποδίδει ευθύνες στους γονείς του, γιατί δεν μπόρεσαν να του επιβάλουν τάξη και πειθαρχία και να τον επαναφέρουν «εις τον σωστόν δρόμον».

25 Ειδικό ίδρυμα όπου ζούσαν υπό επιτήρηση και εκπαιδεύονταν «παραστρατημένα» παιδιά (Λεξικό Τριανταφυλλίδη).

Προτείνει στον δικαστή ανηλίκων να εισαχθεί ο Μενέλαος στο αναμορφωτήριο, γιατί «αυτό τούτο το συμφέρον του ανηλίκου το επιβάλλει, διότι ούτω και μόνον θα κατορθώσει να αποβάλει τις άρτι αποκτηθείσας κακώς έξεις πριν η νεαρά και τρυφερά αυτή ύπαρξις δηλητηριασθή με τις αναθυμιάσεις των κακών πράξεών του». Και για να τον πείσει προσθέτει: «Θα ήτο κρίμα συνεπώς να προσθέσωμεν εις την κοινωνίαν μας έναν ακόμη κακούργον, έναν εγκληματίαν, ενώ δυνάμεθα σήμερα να προλάβωμεν το κακόν εν τη γενέσει του, και αντ' αυτού να δωρίσωμεν, διότι δώρον θα είναι, έναν χρηστόν και άριστον πολίτη». Η εισαγωγή του εγκρίνεται στις 13 Μαρτίου του 1952. Δε γνωρίζουμε ούτε πόσο έμεινε ούτε τι απέγινε αφού βγήκε.

Πηγή: Αβδελά, Ε. (2013). «Νέοι εν κινδύνω»: επιτήρηση, αναμόρφωση και δικαιοσύνη ανηλίκων μετά τον πόλεμο. Αθήνα: Πόλις.

Ο ρόλος του επιμελητή ανηλίκων

Ο επιμελητής ανηλίκων ασχολείται με τους ανηλίκους που έχουν τελέσει πράξεις που δίδονται ποινικά. Καθήκον του είναι να κινητοποιήσει κατάλληλα τόσο αυτούς όσο και το οικογενειακό τους περιβάλλον, ώστε να μην επαναλάβουν την ίδια ή άλλη παραβατική πράξη. Σε επίπεδο πρόληψης, ο επιμελητής ανηλίκων παρεμβαίνει σε περιπτώσεις ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο εμπλοκής σε παραβατικές πράξεις. Ο ρόλος του είναι υποστηρικτικός προς τους ανηλίκους και τις οικογένειές τους, μέσω της συμβουλευτικής και με τη συνδρομή εξειδικευμένων φορέων και υπηρεσιών, όποτε αυτό κρίνεται αναγκαίο. Στόχος του είναι η εκτίμηση των αναγκών του ανηλίκου και ο σχεδιασμός μιας εξατομικευμένης παρέμβασης, ώστε, μέσα σε ένα κλίμα συνεργασίας και επικοινωνίας, ο ανήλικος να ενδυναμωθεί, να κινητοποιηθεί και να επαναπροσδιορίσει τους στόχους της ζωής του.

Στο πλαίσιο των καθηκόντων τους οι επιμελητές ανηλίκων διενεργούν κοινωνικές έρευνες, συντάσσουν εκθέσεις και προτείνουν την κατάλληλη αναμορφωτική μεταχείριση των ανηλίκων. Η κοινωνική έρευνα αποτελεί εργαλείο και μέσο τόσο συλλογής στοιχείων, που αφορούν τον ανήλικο και το οικογενειακό-κοινωνικό του πλαίσιο, όσο και παρέμβασης στον ίδιο τον ανήλικο και στο ευρύτερο περιβάλλον του. Οι επιμελητές ανηλίκων συντάσσουν εμπιστευτική έκθεση κοινωνικής έρευνας προς το Δικαστήριο Ανηλίκων. Η παραπάνω έκθεση καταλήγει σε γνωμοδότηση προς το Δικαστήριο σχετικά με τα κατάλληλα για την περίπτωση αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα και την εν γένει μεταχείριση.

Πηγή: Ανακτήθηκε 22-04-2018 από <http://www.epimelitesanilikon.gr/poioi-eimaste.html>

Αναμορφωτικά μέτρα που ορίζει το Δικαστήριο Ανηλίκων (ενδεικτικά) (Άρθρο 122 του Ποινικού Κώδικα)

Αναμορφωτικά μέτρα είναι: η επίπληξη του ανηλίκου, η συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης, η παροχή κοινωφελούς εργασίας από τον ανήλικο, η παρακολούθηση από τον ανήλικο κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων σε κρατικούς, δημοτικούς, κοινοτικούς ή ιδιωτικούς φορείς, η φοίτηση του ανηλίκου σε σχολές επαγγελματικής ή άλλης εκπαίδευσης ή κατάρτισης. [...]

Προτείνει στον δικαστή ανηλίκων να εισαχθεί ο Μενέλαος στο αναμορφωτήριο, γιατί «αυτό τούτο το συμφέρον του ανηλίκου το επιβάλλει, διότι ούτω και μόνον θα κατορθώσει να αποβάλει τις άρτι αποκτηθείσας κακώς έξεις πριν η νεαρά και τρυφερά αυτή ύπαρξις δηλητηριασθή με τις αναθυμιάσεις των κακών πράξεών του». Και για να τον πείσει προσθέτει: «Θα ήτο κρίμα συνεπώς να προσθέσωμεν εις την κοινωνίαν μας έναν ακόμη κακούργον, έναν εγκληματίαν, ενώ δυνάμεθα σήμερα να προλάβωμεν το κακόν εν τη γενέσει του, και αντ' αυτού να δωρίσωμεν, διότι δώρον θα είναι, έναν χρηστόν και άριστον πολίτη». Η εισαγωγή του εγκρίνεται στις 13 Μαρτίου του 1952. Δε γνωρίζουμε ούτε πόσο έμεινε ούτε τι απέγινε αφού βγήκε.

Πηγή: Αβδελά, Ε. (2013). «Νέοι εν κινδύνω»: επιτήρηση, αναμόρφωση και δικαιοσύνη ανηλίκων μετά τον πόλεμο. Αθήνα: Πόλις.

Ο ρόλος του επιμελητή ανηλίκων

Ο επιμελητής ανηλίκων ασχολείται με τους ανηλίκους που έχουν τελέσει πράξεις που δίδονται ποινικά. Καθήκον του είναι να κινητοποιήσει κατάλληλα τόσο αυτούς όσο και το οικογενειακό τους περιβάλλον, ώστε να μην επαναλάβουν την ίδια ή άλλη παραβατική πράξη. Σε επίπεδο πρόληψης, ο επιμελητής ανηλίκων παρεμβαίνει σε περιπτώσεις ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο εμπλοκής σε παραβατικές πράξεις. Ο ρόλος του είναι υποστηρικτικός προς τους ανηλίκους και τις οικογένειές τους, μέσω της συμβουλευτικής και με τη συνδρομή εξειδικευμένων φορέων και υπηρεσιών, όποτε αυτό κρίνεται αναγκαίο. Στόχος του είναι η εκτίμηση των αναγκών του ανηλίκου και ο σχεδιασμός μιας εξατομικευμένης παρέμβασης, ώστε, μέσα σε ένα κλίμα συνεργασίας και επικοινωνίας, ο ανήλικος να ενδυναμωθεί, να κινητοποιηθεί και να επαναπροσδιορίσει τους στόχους της ζωής του.

Στο πλαίσιο των καθηκόντων τους οι επιμελητές ανηλίκων διενεργούν κοινωνικές έρευνες, συντάσσουν εκθέσεις και προτείνουν την κατάλληλη αναμορφωτική μεταχείριση των ανηλίκων. Η κοινωνική έρευνα αποτελεί εργαλείο και μέσο τόσο συλλογής στοιχείων, που αφορούν τον ανήλικο και το οικογενειακό-κοινωνικό του πλαίσιο, όσο και παρέμβασης στον ίδιο τον ανήλικο και στο ευρύτερο περιβάλλον του. Οι επιμελητές ανηλίκων συντάσσουν εμπιστευτική έκθεση κοινωνικής έρευνας προς το Δικαστήριο Ανηλίκων. Η παραπάνω έκθεση καταλήγει σε γνωμοδότηση προς το Δικαστήριο σχετικά με τα κατάλληλα για την περίπτωση αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα και την εν γένει μεταχείριση.

Πηγή: Ανακτήθηκε 22-04-2018 από <http://www.epimelitesanilikon.gr/poioi-eimaste.html>

Αναμορφωτικά μέτρα που ορίζει το Δικαστήριο Ανηλίκων (ενδεικτικά) (Άρθρο 122 του Ποινικού Κώδικα)

Αναμορφωτικά μέτρα είναι: η επίπληξη του ανηλίκου, η συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης, η παροχή κοινωφελούς εργασίας από τον ανήλικο, η παρακολούθηση από τον ανήλικο κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων σε κρατικούς, δημοτικούς, κοινοτικούς ή ιδιωτικούς φορείς, η φοίτηση του ανηλίκου σε σχολές επαγγελματικής ή άλλης εκπαίδευσης ή κατάρτισης. [...]

